

УДК 364.35(477-4)

О. О. Малецька,
здобувач кафедри фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ У КРАЇНАХ З РОЗВИНУТОЮ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

О. Malets'ka,
Postgraduate of department of finances, Kyiv National University of Trade and Economics

THE FINANCIAL STABILITY PROVIDING OF PENSION SYSTEMS IN COUNTRIES
WITH THE DEVELOPED AND TRANSFORMATION ECONOMY

У статті розглядаються особливості формування та реформування пенсійних систем у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Досліджуються зміни архітектури пенсійних систем з урахування вимог економічного середовища та демографічної ситуації, а саме нестійкої макроекономічної ситуації та зміни вікової структури населення зі збільшенням частки людей похилого віку. Наведено структуру пенсійних систем Великобританії, Чілі, Німеччини, Данії, Канади, Швеції, Угорщини, Польщі, Хорватії, Росії, визначено особливості реформування їх пенсійних систем у хронологічному аспекті. Запропоновано детальний аналіз солідарної складової пенсійної системи Швеції як стійкої, що забезпечується її фінансовим механізмом, який передбачає автоматичне регулювання обсягу доходів і видатків та існування резервного фонду.

The article discusses features of the formation and reformation pension systems in developed and transitional economies. The changes of pension systems' architecture are explored to meet the requirements of the economic environment and demographics, such as unstable macroeconomic situation and changes in the age structure of the population with increasing proportion of older people. The structure of pension systems of the UK, Chile, Germany, Denmark, Canada, Sweden, Hungary, Poland, Croatia, Russia and the peculiarities of reforming their pension systems in the chronological sense are represented. There is a detailed analysis of the PAYG pension system component of Sweden as a stable one, provided by its financial mechanism with automatic adjustment of revenues and expenditures and the existence of the reserve fund.

Ключові слова: пенсійне страхування, пенсійний фонд, фінансова стійкість, солідарна пенсійна система, накопичувальна пенсійна система, резервний фонд, фінансовий механізм.

Key words: pension insurance, pension fund, financial firmness, PAYG pension system, funded pension system, emergency fund, financial mechanism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Існують різні наукові підходи до періодизації зародження соціального захисту населення у світі, коли перші згадки про соціальну справедливість та проблему матеріального забезпечення бідних відносять до часів формування держави та засад державного управління. Наступний розвиток теорії та практики соціального захисту передбачав пошук співвідношення особистої відповідальності та державного забезпечення з урахуванням критерію соціальної справедливості та відповідних умов

трансформаційного середовища, що в результаті привело до формування перших інститутів соціального забезпечення у XIX—XX ст. з наступним активним їх реформуванням, починаючи з 90-х років XX століття.

Перша хвиля реформування пенсійних систем у світі відбувалась переважно у країнах з розвинутою економікою та пов'язана з так званою проблемою старіння населення, що призвела до неможливості здійснення пенсійних виплат тільки солідарною системою та вимагала удосконалення однорівневих пенсійних систем до

багаторівневих, переважно трирівневих. XXI століття поставило нові виклики перед пенсійними системами та пенсійними фондами у зв'язку з глобалізацією, постійними змінами у світовому економічному просторі. Мова йде про необхідність забезпечення їх фінансової стійкості як здатності протидіяти зовнішнім впливам, зберігаючи при цьому фінансову рівновагу, платоспроможність та здатність до розвитку. Таким чином, актуальність статті обумовлена необхідністю дослідження особливостей зміни механізмів пенсійного забезпечення у напрямі забезпечення їх фінансової стійкості з метою використання такого досвіду для України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням фінансового забезпечення пенсійного страхування присвячені праці вчених О. Бобири, Н. Внукової., І. Гнибіденка., Б. Зайчука., О. Ковалю, Я. Ленчика, Е. Лібанової, Б. Надточія, М. Ріппи, С. Смирнова, В. Ткача, Л. Якимової та інших. Зарубіжний досвід формування та реформування пенсійних систем розглядається у роботах Н. Барра, Н. Борисенка, А. Круз, О. Лунбової, Т. Максимової, Гр. Мактаггарта, Д. Толуб'яка, Е. Філіпа-Девіса, П. Філіпчука та інших.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження механізмів забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів та систем у країні з розвинутою та трансформаційною економікою.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зазначимо, що старіння населення є глобальним та цілком об'єктивним явищем, враховуючи підвищення рівня та якості життя, розвиток медицини, й, відповідно, зростання тривалості життя, що у поєднанні зі зменшенням народжуваності провокує зростання частки людей похилого віку у структурі населення світу — за період з 1955 по 2005 рр. цей показник зріс майже вдвічі (табл. 1).

Означена тенденція вимагає переосмислення систем соціального забезпечення, особливо пенсійних систем, регулювання рівня віку виходу на пенсію, обґрунтування розмірів внесків до пенсійних фондів та суми пенсійних виплат з урахуванням демографічної та економічної ситуації кожної окремої країни.

Як вже зазначалося, в країнах з розвинутою економікою реформування пенсійних систем почалося дещо раніше та пройшло більш складний шлях перебудови з урахування вимог макросередовища, відчувши на практиці особливості існування державних та недержавних, розподільчих та накопичувальних пенсійних фондів, однорівневих та багаторівневих пенсійних систем. Країни з трансформаційною економікою пізніше почали шлях реформування, а тому особливо цінним для них є використання різнобічного зарубіжного досвіду. Розглянемо детальніше особливості розвитку пенсійних систем деяких країн.

Англійська система пенсійного забезпечення включає три рівні, що розподіляються у такий спосіб: державна пенсія, що була введена у 1948 році та на цьому етапі складається з двох частин й виплачується через

Таблиця 1. Чисельність і питома вага осіб старше 65 років у структурі населення світу

Рік	Чисельність населення у світі, млн осіб	Чисельність населення у віці старше 65 р. у структурі населення, %
1955	143	5,2
1975	232	5,7
1990	328	6,2
2005	475	7,1
2025 (прогноз)	822	9,7

Джерело: [3, с. 85].

національну систему страхування, та професійні приватні пенсійні схеми. Перша частина державної пенсії виплачується усім, хто має трудовий стаж та сплачував внески протягом 30 років. У 2012/2013 роках рівень базової державної пенсії становить 107,45 британських фунтів (або 160 долларів) [11, с. 3]. Друга частина державної пенсії була введена в дію у 1978 році та залежить від обсягу попереднього доходу, й, відповідно, сплачених внесків. Ставки відрахувань розподіляються так: 1,6% сплачує працівник та 3% — роботодавець [5, с. 336]. Коефіцієнт заміщення такої пенсії становить 25% від доходів за найбільш оплачувані роки. Крім того, у Великобританії поширені індивідуальні пенсійні програми, які характеризуються здійсненням громадянами індивідуальних накопичень через установи банків чи страхові компанії, в країні заохочується участь у недержавному пенсійному забезпечення у цьому випадку шляхом скорочення розміру внеску до державної системи [1, с. 184].

Пенсійна система Чілі є найбільш дискусійною, оскільки у 1981 році відбувся повний перехід до приватного накопичувального пенсійного страхування, роль держави виступала лише як регулятора та гаранта виплат. Система передбачала обов'язковість участі з відрахуванням 10% доходу до будь-якого пенсійного фонду [1, с. 186]. У 2008 році урядом Чілі було введено нульовий рівень або базову солідарну пенсію. З державного бюджету виплачуються кошти у випадку, якщо накопичені кошти недостатні для отримання мінімального рівня пенсійних виплат, що дорівнює близько 17% середньої заробітної плати. Крім того, було зроблені відповідні поправки до законодавства та змінені вимоги до актуарних розрахунків з метою мінімізації ризиків не накопичення необхідної суми виплат [9]. Солідарна складова пенсійної системи Данії була введена у 1891 році. Базову пенсію Данії було доповнено також системою професійного пенсійного забезпечення.

Пенсійна система Німеччини є класичним прикладом трирівневої пенсійної системи, її було взято за основу при удосконаленні українського пенсійного страхування. Така модель характерна також для Австрії, Італії, Франції та багатьох інших країн Західної Європи [6]. Формування німецької пенсійної системи почалося з 1957 р. й на цьому етапі економічного розвитку вона представлена загальнообов'язковим розподільчим рівнем, професійним пенсійним забезпеченням та добровільним накопиченням приватних пенсій. До розподільчої системи сплачується 19,4% як роботодавцями, так і працівниками, ця складова пенсійної системи передбачає чотири пенсійні програми, а саме: обов'язко-

ве пенсійне страхування для робітників і службовців, а також для деяких категорій самозайнятого населення; пенсійне забезпечення чиновників; допомога по старості для фермерів та членів їх сімей; пенсійне забезпечення за професійними групами (лікарі, адвокати, архітектори тощо). Покриття такою пенсією розміру попередньої заробітної плати на рівні близько 70% [1, с. 185] Професійне пенсійне забезпечення передбачає існування відповідних підрозділів на підприємствах, що займаються регулюванням корпоративних та особистих пенсійних програм працівників. Пенсійні кошти накопичуються та можуть інвестуватись підприємством, вони не оподатковуються, однак такий механізм є менш захищеним для самого учасника системи, існує ризик втрати пенсійних коштів. Зменшення ризику другого рівня пенсійного забезпечення вдається досягти за допомогою існування спеціального органу, який є гарантом на випадок банкрутства підприємства та, відповідно, фінансується самими підприємствами. Третій рівень системи передбачає індивідуальні угоди страхування життя або пенсійного страхування.

Пенсійне забезпечення Франції формувалось ще з XVII ст. та нині є досить гнучким й передбачає існування близько 1000 базових та 300 додаткових режимів виплати пенсій. Крім того, існує обов'язкова накопичувальна система зі сплатою внесків у розмірі 4% від фонду оплати праці [1, с. 185].

Розглянемо Канадський досвід реформування пенсійного забезпечення. Канадська пенсійна система також включає базовий рівень, солідарну складову, та добровільну накопичувальну. Базовий рівень передбачає виплату пенсій усім канадцам, що прожили у країні певний час за рахунок коштів державного бюджету. Другий рівень — солідарна пенсійна система Канади або CPP — канадський пенсійний план. До третього рівня відносяться професійні пенсійні фонди.

Фінансування CPP здійснюється за рахунок внесків та інвестиційного доходу. Ставка відрахування складає 9,9%, які сплачуються у рівних частинах роботодавцем та працівником (або повністю працівником для самозайнятого населення). Пенсійний вік складає 65 років, однак пенсіонери можуть вийти на пенсію у 60, отримуючи при цьому неповну пенсію — із зменшенням пенсійної виплати на 0,5% за кожний місяць до 65 років, і навпаки, розмір пенсії збільшується за кожний рік більш пізнього виходу на пенсію з підвищенням 0,5% на кожний місяць до досягнення громадянином 70 років. Зазначимо, що останні зміни канадської розподільчої системи змінили ці ставки так: до 2016 року планується збільшити з 0,5% до 0,6% швидкість скорочення пенсійної виплати більш раннього виходу та до 2013 року збільшення швидкості зростання пенсійної виплати для пізнього виходу на пенсію до 0,7% [12, с. 5].

До інших змін Канадського пенсійного плану у відповідь на макроекономічний спад та проблему старіння населення можна відноситись також зобов'язання з 2012 року працюючих пенсіонерів віком до 65 років сплачувати страхові внески до CPP (до 2012 року вони не сплачували внесків) та заохочення до сплати внесків після досягнення ними 65 років.

Особливої уваги потребує пенсійне забезпечення Швеції, розподільча складова якої вважається фінан-

сово стійкою, що забезпечується механізмом її фінансування. Формування шведської пенсійної системи пройшло у своєму розвитку шлях від накопичувальної системи з фіксованими внесками, змінившись на розподільчу, яка в подальшому трансформувалась у систему з фіксованими внесками, хоча переважно розподільчу [7, с. 48].

Сучасна пенсійна система Швеції містить три рівні: розподільча DC-схема (inkomstpension або умовно-накопичувальна), куди сплачуються 16% від фонду оплати праці, обов'язкова накопичувальна система, на які відраховується 2,5% від фонду оплати праці та професійні та індивідуальні пенсійні заощадження. Умовно-накопичувальна пенсія передбачає формування пенсійних прав, які індексуються відповідно до макроекономічної ситуації. Сума пенсії обчислюється як відношення накопичених коштів на очікувану тривалість життя. Персональна частина є повністю накопичувальною та передбачає інвестування коштів з метою отримання прибутку.

Тим громадянам, які отримують дуже маленьку умовно-накопичувальну і накопичувальну пенсію або зовсім їх не отримують, з державного бюджету виплачується так звана "гарантована пенсія". Вона призначається тільки після досягнення 65 років і при проживанні в Швеції не менше трьох років, а в повному розмірі виплачується тільки тим, хто прожив у країні повні 40 років. За кожний відсутній рік розмір такої пенсії зменшується на 1/40 частину.

Збір внесків у Швеції здійснюється податковими органами, потім кошти передаються в урядове управління. Активи накопичувальної системи розподіляються між кількома фондами з різною інвестиційною політикою, кожен учасник має можливість розмістити свої внески у різні фонди без обмеження у кількості. Вік виходу на пенсію становить 65 років для чоловіків та жінок [4].

Розподільча складова пенсійної системи Швеції передбачає існування механізму автоматичного балансування [10, с. 1]. Її фінансовий механізм полягає у наступному: створено буферний (резервний) фонд, який поповнюється за рахунок внесків та використовується у разі необхідності для фінансування дефіциту. Активи включають сукупність майбутніх пенсійних внесків та буферний фонд. При обчисленні вартості внеску враховується його дохідність, скориговано трирічний термін та помножено на очікуваний термін обертання коштів у пенсійній системі.

Зміна видатків системи відбувається з урахуванням індексації та балансу пенсійного рахунку. Індксація визначається зміною середнього доходу в країні. У кризові періоди балансування може не здійснюватись з метою тимчасового покриття дефіциту коштів. Серед чинників, які мають найбільший вплив на розподільчу систему, визначено демографічні та економічні. У короткостроковій перспективі більшого впливу має зайнятість, меншим, але також вагомим є вплив стану фінансового ринку та ринку цінних паперів. У довгостроковій перспективі система залежна від демографічної структури населення.

Розраховується баланс системи як співвідношення між активами та зобов'язаннями. Якщо отриманий показник менше за одиницю, активується система балансування для відновлення довгострокової стійкості си-

стеми — знижується індексація. Вплив фінансової кризи на солідарну систему пенсійного забезпечення Швеції та її подальше відновлення можна побачити у таблиці 2: у 2008 та 2009 роках баланс менше за одиницю, і у 2010 році дефіцит вже відсутній. Дефіцит у 2012 році пов'язаний із індексацією та зростанням середньої очікуваної тривалості життя [8, с. 10].

Іншою цікавою рисою шведської пенсійної системи є можливість обирати вік виходу на пенсію. Державою заохочується більш пізній вихід на пенсію: з 61 року жителі країни можуть претендувати на виплати зі своїх персональних рахунків (умовно-накопичувальну пенсію, що формується з 2,5% відрахувань), повноцінну пенсію можна отримати з 67 років, за кожен рік, що людина пропрацювала після 65 років, пенсія підвищується приблизно на 10% [2].

Якщо в країнах з розвинутою економікою пенсійні системи мають тривалу історію формування та перебування, то основні зміни пенсійних систем у країнах з перехідною економікою відбувалися протягом декількох останніх десятиріч, й за такий короткий час досить складно сформувати ефективні механізми пенсійного забезпечення, створити для них відповідні умови та відпрацювати їх відповідним чином.

Так, перебудова пенсійних систем Угорщини та Польщі розпочалися 1998—1999 рр. та мала на меті створення трирівневих пенсійних систем. Реформування Польщі здійснювалось під гаслом "Безпека через диверсифікацію", особливістю польської системи є те, що солідарна система є максимально наближеною до страхової оскільки передбачає накопичення вкладниками "віртуального капіталу", який у майбутньому відповідатиме сформованим пенсійним правам відповідно до сплачених внесків. Стійкість пенсійної системи Польщі забезпечується існуванням резервного фонду, який формується у розмірі 1% валових доходів та фінансується за рахунок внесків. В Угорщині функціонують три рівні пенсійної системи, солідарна система є системою з фіксованими доходами, що не передбачає існування зв'язку між внесками та розміром пенсійних виплат. Диференціація пенсій досягається шляхом участі у загальнообов'язковій накопичувальній системі та у добровільних пенсійних касах.

Пенсійна система Хорватії також трирівнева. Реформування почалось у 1999 році та проводилось в два етапи: спочатку була реформована солідарна система, наступним кроком було створено можливість накопичувати пенсії та запропоновано працівникам вибрати або залишитись у старій системі, або перейти до нової зі створенням відповідних фондів рахунків другого рівня. Крім того, було збільшено пенсійний вік до 65 у чоловіків та 60 у жінок, надаючи надбавку при більш пізньому виході на пенсію. Схожий механізм реформування був задіяний у Словацькій Республіці, де трирівневу пенсійну систему створено було у 2004 році, необхідність реформування пенсійної системи була обумовлена зростанням пенсіонерів у структурі населення країни, й, як наслідок, стійким дефіцитом бюджету солідарної системи. В реформованій пенсійній системі поступово було підвищено пенсійний вік з 55 років для жінок та 60 для чоловіків до 62 років для обох статей.

Таблиця 2. Динаміка фінансових ресурсів Швеції, 2007—2012 рр.

(більш шведських крон)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Резервний (буферний) фонд	898	707	827	895	873	958
Внески	6116	6477	6362	6575	6828	6915
Сукупні активи	7014	7184	7189	7469	7700	7873
Пасиви	6996	7428	7512	7367	7543	7952
Профіцит/дефіцит	18	-243	-323	103	157	-80
Баланс (абс. показник)	1.0026	0.9826	0.9549	1.0024	1.0198	0.9837

Пенсійна система Росії також побудована як трирівнева. Трудова частина пенсії регулюється Федеральним законом від 17 грудня 2001 року № 173 "Про трудові пенсії в Російській Федерації", в якому визначено, зокрема, право на дострокове отримання пенсії для окремих категорій громадян та інші нормативи. У результаті проведення пенсійної реформи 2002 року в Росії встановлено такі види пенсій: трудова пенсія за віком, інвалідністю або втратою годувальника. Вона складається з двох частин — страхової та накопичувальної. Перша виплачується по досягненні певного віку. Для чоловіків це 60 років, для жінок — 55. Фінансується страхова частина за рахунок обов'язкових відрахувань до Пенсійного фонду Російської Федерації. У 2011 році платіж для основної частини юридичних осіб становить 26% від фонду оплати праці. При цьому для працівників до 1966 року народження вся сума переводиться в страхову частину пенсії. Для тих, хто народився після 1966 року народження, відрахування діляться в такій пропорції: 20% — страхова, 6% — накопичувальна частина. Пенсійний фонд веде на кожного працівника окремий особовий рахунок, де враховуються платежі. Накопичувальна частина пенсії може акумулюватися у державному чи недержавному пенсійному фонді.

ВИСНОВКИ

Вивчення досвіду забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою дозволило виявити основні тенденції у проведенні реформування пенсійних систем протягом останніх років, а саме запровадження багаторівневих пенсійних систем з метою диверсифікації ризиків з обов'язковим поєднанням розподільчих та накопичувальних механізмів фінансування. В умовах економічних перетворень, стійкість солідарної складової пенсійних систем забезпечується через збільшення доходів разом з одночасним скороченням витрат шляхом підвищення пенсійного віку та заохочення більш пізнього віку виходу на пенсію, зміну умов нарахування пенсій, подовження страхового стажу, необхідного для отримання пенсійних виплат; зміну порядку індексації пенсій. Заслугує уваги створена у Швеції солідарна система, що є саморегулюючою за рахунок існування резерву та коригування індексації з урахуванням періоду економічного циклу. В країнах з трансформаційною економікою перехід до багаторівневих пенсійних систем розпочався з кінця ХХ ст., процес їх реформування також можна охарактеризувати як безперервний та спрямований на підвищення їх ефективності та забезпечення стійкості. Вивчення зарубіжного досвіду є важ-

ливим оскільки механізми забезпечення фінансової стійкості в країнах з розвинутою та трансформційною економікою також можуть комплексно використовуватися для реформування пенсійної системи України.

Література:

1. Максимова Т.С., Луньова О.С. Міжнародний досвід як необхідність пенсійного реформування в Україні / Т.С. Максимова, О.С. Луньова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2011. — № 17 (171). — С. 183—191.
2. Моделі різні — мета одна. — Урядовий кур'єр. — 15.03.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/modeli-rizni-meta-odna/p/>
3. Москаленко В.Ф., Грузева Т.С. Постаріння як глобальна проблема сучасності / В.Ф. Москаленко, Т.С. Грузева // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. — 2008. — №3. — С. 83—91.
4. Реформа пенсійної системи в Швеції по матеріалам Edvard Palmer "The Swedish Reform Model. Framework and Issues" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pension.kiev.ua/pensref/intract/Sweden.html>
5. Толуб'як В. Політика пенсійного забезпечення населення в європейських країнах: досвід для України / В. Толуб'як // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць. — 2009. — Вип. 20. — С. 334—342.
6. Філіпчук П.В. Системи пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду / П.В. Філіпчук // Державне управління: теорія та практика. — 2009. — № 2 (10). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf
7. Kruse A. "A stable pension system: the eighth wonder" // Population ageing — a threat to the welfare state?: the case of Sweden / Tommy Bentsson, ed. Heidelberg: Springer. — 2010. — 47—64 pp.
8. Orange report. Annual Report of the Swedish Pension System 2012. Swedish Pensions Agency. Stockholm 2013. 116 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pensionsmyndigheten.se/download/18.76cf683d13f231c03cd1bc/Orange+Report+2012.pdf>
9. Rocha R., Vittas D., Rudolph H. The payout phase of pension systems: a comparison of five countries / R.Rocha, D.Vittas, H.Rudolph. // Policy Research Working Paper. — 2010/04/29. — 56 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2010/04/29/000158349_20100429154401/Rendered/PDF/WPS5288.pdf
10. Sunden A. The swedish pension system and the economic crisis // Center for retirement research at Boston College. 2010. — N 9—25. December. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://crr.bc.edu/wp-content/uploads/2009/12/ib_9-25.pdf
11. Thurley Djuna State pension reform — 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/sn05787.pdf>
12. World Bank conceptual framework on the reform of pension system and latest development of social

security system for retirement protection in selected places. Legislative Council Secretariat IN13/10-11. 23 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.legco.gov.hk/yr10-11/english/sec/library/1011in13-e.pdf>

References:

1. Maksymova, T. S. and Lun'ova, O.S. (2011), "International experience as a necessity of pension reform in Ukraine", *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, vol. 17 (171), pp. 183—191.
2. The official site of Governmental Courier "Different models — one goal", available at: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/modeli-rizni-meta-odna/p/>, (Accessed 15 March 2011)
3. Moskalenko, V.F. and Hruzivna, T.S. (2008), "Aging as a global problem today", *Skhidnoevropejs'kyj zhurnal hromads'koho zdorov'ia*, vol.3, pp. 83—91.
4. Palmer, E. "The Swedish Reform Model. Framework and Issues", available at: <http://pension.kiev.ua/pensref/intract/Sweden.html>, (Accessed 01 November 2013)
5. Tolub'iak, V. (2009) "Politics public pensions in Europe: Experience for Ukraine", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia: Zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 20, pp. 334—342.
6. Filipchuk, P.V. (2009) "Pension system: a review of international experience", *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*. available at: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf, (Accessed 01 November 2013)
7. Kruse, A. (2010), "A stable pension system: the eighth wonder", *Population ageing — a threat to the welfare state?: the case of Sweden*, pp. 47—64.
8. Orange report. Annual Report of the Swedish Pension System, (2012), Swedish Pensions Agency, available at: <http://www.pensionsmyndigheten.se/download/18.76cf683d13f231c03cd1bc/Orange+Report+2012.pdf> (Accessed 01 November 2013).
9. Rocha, R. Vittas, D. and Rudolph, H. (2010) "The payout phase of pension systems: a comparison of five countries" Policy Research Working Paper available at: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2010/04/29/000158349_20100429154401/Rendered/PDF/WPS5288.pdf (Accessed 01 November 2013).
10. Sunden, A. (2010) "The swedish pension system and the economic crisis", Center for retirement research at Boston College. available at: http://crr.bc.edu/wp-content/uploads/2009/12/ib_9-25.pdf (Accessed 01 November 2013).
11. Thurley, Dj. State pension reform — 2012. available at: <http://www.parliament.uk/briefing-papers/sn05787.pdf> (Accessed 01 November 2013).
12. World Bank conceptual framework on the reform of pension system and latest development of social security system for retirement protection in selected places. Legislative Council Secretariat IN13/10-11. 23 p. available at: <http://www.legco.gov.hk/yr10-11/english/sec/library/1011in13-e.pdf> (Accessed 01 November 2013).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2013 р.